

Paul Rollier, Kathinka Frøystad og Arild Engelsen Ruud (red.). *Outrage: The Rise of Religious Offence in Contemporary South Asia*. London: UCL Press, 2019 (xii+251 sider).

Anmeldt av Knut A. Jacobsen

Denne boken om blasfemi og religiøse krenkelser i Sør-Asia tar utgangspunkt i at det de siste tiår har vært en økning i anklager om religiøs krenkelse og økt medieoppmerksomhet om fenomenet, særlig i Pakistan der anklagene har ført til mord på over 60 personer anklaget for å krenke islam, og i Bangladesh også med flere mord, mot bloggere blant annet. I India er flere religionskritikere blitt drept. Dette har flere årsaker, og noen ganger er det andre motiver enn religion som ligger bak. Anklager om krenkelse av religion kan ha økonomiske motiver eller være en måte å forsøke å hevne gammelt fiendskap. Noe skyldes blasfemilovgivning som virker performativ og gir mulighet for denne type mobilisering. Blasfemilovgivningen i Sør-Asia startet under britisk styre med første lovgiving i 1860, og var en funksjon av et ønske om å ha et styre som ikke støttet seg på én religion. I 1849 etablerte britene i India religiøs nøytralitet som politisk dogme. Den såkalte Punjab Commission proklamerte at ingen ville få lov til å blande seg inn i sin nabos skikker som naboens religion tillot. Før britene var store deler av Sør-Asia i mange hundre år styrt av muslimske herskere, som ofte betydde at ikke-muslimer måtte akseptere sin plass i religionshierarkiet og at islam var den foretrukne religion. Med britisk maktovertakelse skjønnte hinduer og jainer at de kunne prøve å ta tilbake sin plass i det offentlige rom, og britene prøvde å håndtere dette uten å gi forrett til noen av dem. Britenes interesser var økonomiske, og de ønsket ikke å bli identifisert som kristne, siden det kunne vekke fiendskap, og de ønsket heller ikke å legge seg opp i andres religion siden det kunne skape ustabilitet og økonomisk tap. Konteksten for blasfemilovgivning var derfor det å håndtere religionsnøytralitet og bevare freden i samfunnet. Men som styrere, ble britene i India tvunget til å regulere praksiser i én religion som kunne såre folk fra en annen religion for å holde fred. Hinduer

kunne hevde at slakting av kuer var sårende for dem, og muslimer at hinduprosesjoners støyende musikk forbi moskeer var sårende for dem. Ideen om nøytralitet måtte brytes i saker der det var konflikt mellom frihet til å praktisere religion og retten til ikke å bli fornærmet av andre folks religiøse handlinger. Britene ble slik dradd inn som mekler i konflikter mellom religiøse aktører. Lovgivning mot blasfemi fra 1860, Section 295 i The Indian Penal Code var en måte å regulere religionspluralitet. Lovgivningen var ikke for å beskytte grupper som var svake, men for å beskytte staten mot at konflikter eskalerte. Flere land i Sørasia, og det sørøstasiatiske landet Myanmar, har arvet denne blasfemilovgivningen. Den skulle i utgangspunktet regulere en religionsnøytral stat, men i et islamistisk land som dagens Pakistan, blir den i praksis brukt til å legitimere drap på personer som individer opplever som en trussel mot deres versjon av islam. Med dette bakteppet, analyserer boken *Outrage* situasjonen for blasfemi og religiøse krenkelser med ulike eksempler i tre land i Sør-Asia og et i Sørøst-Asia. Boken inneholder en introduksjon og et etterord og syv essay som analyserer utvalgte empiriske eksempler. Essayene er skrevet av fem antropologer, en religionshistoriker og en kunsthistoriker, og etterordet er av en indolog. Tre av essayene er om Pakistan, to om India og et hver om Bangladesh og Myanmar. Siden Myanmar tilhører Sørøst-Asia, kunne siste del av tittelen av boken kanskje vært *Contemporary South and Southeast Asia*, men da burde kanskje flere land fra Sørøst-Asia vært inkludert. Thailand og Indonesia ville i så fall kanskje vært interessante og informative eksempler.

Lesere av boken kan godt starte med det opplysende etterordet av Ute Hüsken som analyserer blasfemi og anklager om religiøs krenkelse fra et interessant ritualstudie-perspektiv. Hun noterer at «‘Blasphemy’ is not inherent in words nor in the act itself, but in the response: it is a negative evaluation which can be, but does not have to be, attached to other people’s acts or words» (s. 241). Lovgivning om krenkelse produserer ritualisert emosjonell respons, påpeker hun. Hun skriver at slike responser er best forstått som ritualer og emosjonene som fremvises i ritualene, som tillærte. Hun siterer Owen Lynch som skrev at

følelser, som ofte tenkes på som det motsatte av rasjonalitet, faktisk er «judgements of situations based on cultural beliefs and values» (s. 243). Bokens redaktører i det nyttige oppsummerende, men av og til utydelige, innledningskapittelet skriver at en økning av rapporterte krenkelser etter 2000 har fire årsaker: sosiale medier, demokratisk forfall, konflikt mellom religiøs og sekulær tenkning, og økende krav om anerkjennelse. Redaktørene mener at økningen og en globalisering av blasfemianklager skyldes «the rise of modern state and its grammar of governance» (s. 8). Innledningen gir en innføring i noe av lovgivningen og sentrale hendelser under det engelske kolonistyret opp til samtiden i India, Pakistan, Bangladesh og Myanmar. Et typisk trekk er at det i Pakistan, Bangladesh og Myanmar sjelden er religiøse minoriteter som søker støtte i rettsvesenet for krenkelser, fordi her er minoritetenes situasjon for svak, mens i India har minoritetene vært i stand til å bruke sårede følelser for å få innrømmelser fra staten. Ateistiske og agnostiske grupper har imidlertid ikke greid å få tilsvarende beskyttelse i noen av landene.

Et viktig essay i boken er kapittel 2, av Paul Rollier om bruk av blasfemiparagrafen i Pakistan der situasjonen er verst. Styrken i essayet, i tillegg til de sjokkerende opplysningene som legges frem, er intervjuer og observasjoner fra eget feltarbeid kombinert med skarpe analyser. Det gjør vondt å lese om muslimske gruppers forherligelse av henrettelser som uttrykk for «kjærlighet» (til Muhammad) og hvordan falske blasfemianklager brukes til personlig hevn. Her er det mange paralleller i kristendommens historie. I det glimrende kapittel 7 skriver Asad Ali Ahmed om religionsforfølgelse i Pakistan mot Muhammad Yousaf Ali, om problemet med å forklare religiøs mystikk for et rettsvesen, og vanskeligheter med å bruke rettsapparatet for å måtte forsvare seg mot blasfemianklager. Også den sekulære pressen valgte å demonisere Muhammad Yousaf Ali, og han ble drept i fengselet av innsatte som tilhørte «a secterian religious party». Hans mordere ble siden frikjent for mordet. Også kapittel 8 handler om Pakistan. Jürgen Schaflechner skriver om barelviene, en pakistansk sufi-tradisjon og deres glorifisering av mord på personer de anser som blasfemiske. Hans velskrevne og inn-

siktsfulle kapittel analyserer tekster av personer som har blitt berømte for å ha drept individer anklaget for blasfemi, og deres påstand om at mordet var «en naturlig reaksjon». Han argumenterer for at «the term blasphemers (*gustākh-i-rasūl*) gains the affective value through variety of concealed signs that simultaneously involve local and global power relations» (s. 209). Kapittelet tar utgangspunkt i mordet på Salman Taseer som tok Asia Bibi i forsvar, en pakistansk kristen kvinne som ble dømt til døden for blasfemi (hun ble løslatt etter åtte år på dødscelle på grunn av internasjonalt press og fikk politisk asyl i Canada). Kapittelet viser hvordan personer som går ut mot blasfemiloven blir oppfattet som fiender av islam og som «mennesker som må drepes» (*vājib-al qatl*). Kapittelet gir en god oversikt og interessante eksempler på forherligelse av religiøst motivert likvidering og hvordan den bygger på forbilder beskrevet i «hagiohistoriske» skrifter. De andre kapitlene i boken er langt mindre dramatiske, og tar for seg krenkelser med relativt små konsekvenser sammenlignet med situasjonen i Pakistan. Iselin Frydenlund, i kapittel tre tar opp to eksempler på blasfemianklager, lovgivning og rettssystem i Myanmar, som var del av britiske India til 1937 og derfor arvet britisk blasfemilovgivning. Kapittel 4 av Arild Engelsen Ruud skriver om anklagene og protestene mot Latif Siddique i Bangladesh som kritiserte *hajj* offentlig som sløsing med arbeidskraft. Kapittel 5 av Kathinka Frøystad tar opp internett og blasfemi i India og hendelser og fortolkninger i forbindelse med noen hinduers shivaitiske tolkning av Kaba-helligdommen i Saudi-Arabia. Kapittel 6 av Moumita Sen tar opp forskjellige tolkninger av forholdet mellom Durgā og Mahiṣāsura som kommer til uttrykk i Durgāpūjā-pandaler i Bengal og presenterer gode refleksjoner rundt en forfeilet blasfemianklage og hinduisme og mangfold.

Bokens kapitler er interessant lesning, men samlet kan de kanskje gi et noe usystematisk preg, og i noen tilfeller kan det kanskje virke som det er litt perifere og uvanlige eksempler som diskuteres. Mordene på religionskritikere i India kunne fått mer plass. Boken hadde også i noen tilfeller tjent på å ta opp mer sentrale samfunnsforhold og krenkelser forbundet med religion. Jeg savner også i enkelte tilfeller noe mer

religionshistorisk sakkunnskap i boken, som kunne ha gitt en bredere religionsfaglig kontekst og innsikt. De tre kapitlene i boken om Pakistan tegner et dystert bilde og er anbefalt lesning, men fenomenet forstått som et generelt sørasiatisk problem heller enn et problem knyttet til enkelte land i Sør-Asia, bør ikke overdrives. Trass i denne kritikken, skal forfatterne takkes for å ha satt søkelys på et viktig fenomen og bidratt til en leseverdig bok.